

مشروح مذاکرات شورای فقهی

بانک مرکزی

یکصد و سی و پنجمین جلسه مورخ ۱۴۰۴/۰۸/۱۴

اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

پاییز ۱۴۰۴

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تهران، بلوار میرداماد، شماره ۱۹۸

تلفن: ۲۹۹۵۱ (۹۸۲۱+)

پایگاه اطلاع‌رسانی: www.cbi.ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسه گزارش: ۱۴۰۴۰۸/۹۶/۱۳۵/۱

عنوان گزارش: مشروح مذاکرات شورای فقهی بانک مرکزی*

یکصد و سی و پنجمین جلسه مورخ ۱۴۰۴/۰۸/۱۴

واژگان کلیدی: شورای فقهی، بانکداری اسلامی، مشروح مذاکرات، اوراق طلا، بانک مرکزی.

تاریخ انتشار گزارش: پاییز ۱۴۰۴

* بر اساس بند «ر» ماده (۱۸) قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک مرکزی موظف است مشروح مذاکرات و مصوبات شورای فقهی را بر پایگاه اطلاع رسانی خود قرار دهد و برای عموم منتشر نماید. بر این اساس، اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی اقدام به تهیه و تدوین این گزارش نموده است. لازم به ذکر است مصوبات شورای فقهی پس از ابلاغ توسط بانک مرکزی اجرایی می‌گردد.

استفاده از مطالب این سند با ذکر منبع بلامانع است.

فهرست مطالب

اسامی حاضرین جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط) ۲

مشروح مذاکرات مرتبط با موضوع: بررسی «امکان انتشار اوراق طلا با حق تسویه ریالی

از سوی بانک مرکزی (بدون تحویل فیزیکی شمش طلا)، مرتبط با نامه اداره پایش بازار

ارز بانک مرکزی»..... ۳

اسامی حاضرین جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط)^۱

۱. آیت الله غلامرضا مصباحی مقدم (ریاست شورای فقهی)
۲. آیت الله محمدسعید واعظی (عضو شورای فقهی)
۳. آیت الله علیرضا اسلامیان (عضو شورای فقهی)
۴. آیت الله حسینعلی سعدی (عضو شورای فقهی)
۵. حجت الاسلام والمسلمین مجید رضایی دوانی (نایب رئیس شورای فقهی)
۶. آقای دکتر اصغر ابوالحسنی (قائم مقام بانک مرکزی و عضو شورای فقهی)
۷. آقای دکتر علی خورسندیان (عضو شورای فقهی)
۸. آقای دکتر عباس عرب مازار (عضو شورای فقهی)
۹. آقای دکتر محمود ابراهیمی (عضو شورای فقهی)
۱۰. آقای دکتر سید محمدرضا حسینی پور (دستیار ویژه قائم مقام رئیس کل بانک مرکزی)
۱۱. آقای دکتر حسین صدقی (مدیرکل تنظیم مقررات بانک مرکزی)
۱۲. آقای دکتر سید علی اکبر میرعمادی (مدیرکل امور دادستانی و صیانت از مشتریان بانک مرکزی)
۱۳. آقای دکتر حسین میثمی (مدیر اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیر شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۴. آقای مهدی کاظمیان (معاون اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۵. آقای علی نظری (رئیس گروه اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۶. آقای محمد حسین شمشیری (رئیس دایره اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۷. خانم مریم بیدخوری (کارشناس اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۸. خانم اعظم حسینخانی (کارشناس اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۹. آقای حسن آذر مهر (رئیس گروه اداره مطالعات و مقررات بانک مرکزی)
۲۰. آقای بهزاد لامعی (مدیر اداره پایش بازار ارز بانک مرکزی)

^۱ از اعضای محترم شورای فقهی بانک مرکزی آقایان حجت الاسلام والمسلمین باقری بنایی، دکتر محمدپور و دکتر افشار در این جلسه حضور نداشتند.

مشروح مذاکرات مرتبط با موضوع: بررسی «امکان انتشار اوراق طلا با حق تسویه ریالی از سوی

بانک مرکزی (بدون تحویل فیزیکی شمش طلا)، مرتبط با نامه اداره پایش بازار ارز بانک

مرکزی»

تلاوت آیاتی چند از قرآن مجید

میثمی: دستور جلسه مرتبط با ملاحظات فقهی دستورالعمل انتشار و باز خرید اوراق گواهی طلای بانک مرکزی می باشد؛ همکاران اداره پایش ارز حضور دارند و در این رابطه توضیح خواهند داد. در سال های اخیر، همواره از مرکز مبادله یا حوزه ارزی بانک مرکزی درخواست شده که اوراقی شرعی بر پایه طلا، ارز، سکه و شمش طراحی شود؛ به نحوی که ذخایر بانک مرکزی حفظ گردد و تحویل فیزیکی حد اقل باشد. انگیزه اصلی این است که ذخایر طلای محدود را مدیریت کنیم تا افراد به جای خرید فیزیک طلا و ارز، صرفا اوراق را مبادله کنند و به نحوی انگیزه تحویل فیزیکی را کاهش دهیم.

خلاصه ایده مطرح شده بدین صورت است که اوراق بر اساس «عقد بیع با خيار شرط» طراحی شود. علاوه بر این، مطابق ماده (۱۲) دستورالعمل تدوین شده، تحویل فیزیکی طلا منوط به ثبت درخواست تحویل در سامانه مرتبط است. همچنین، کارمزد تحویل فیزیکی به میزان یک درصد تعیین شده است. ماده (۱۴) نیز که ماده مهمی است، بیان می کند که بانک مرکزی تا ده روز پیش از سررسید، حق فسخ یک طرفه معامله را دارد؛ بدین معنا که بانک می تواند معامله را فسخ کند. در این صورت، برای هر ورقه علاوه بر قیمت انتشار، مبلغی به عنوان جبران خسارت به دارنده پرداخت می شود. مقدار جبران خسارت نیز برابر است با تفاوت نرخ بازار اتحادیه صنف طلا در روز انتشار و روز فسخ، که این مقدار توسط کمیته مربوطه تعیین می شود. در صورت تمایل مشتری به تحویل گرفتن فیزیکی طلا، هزینه هایی به عنوان «حق الحفاظه» یا «حق الوکاله» دریافت خواهد شد. جمع بندی کارشناسی دبیرخانه شورای فقهی آن است که در نسخه فعلی پیش نویس دستورالعمل در خصوص بیع نقد یا سلف شفاف سازی نشده است.

مصباحی مقدم: به نظر می رسد فروش طلا به صورت نقد انجام می شود ولی تحویل تا سه ماه به تعویق می افتد.

میثمی: نکته شما صحیح است.

ابراهیمی: عنایت شود که در این مدل، بانک مرکزی خالی فروشی انجام نمی‌دهد، بلکه با توسعه این روش از فعالیت‌های مخرب برخی پلتفرم‌های برخط فروش طلا جلوگیری خواهد شد.

لامعی: همان‌طور که جناب دکتر میثمی فرمودند، هدف بانک مرکزی این است که بر اساس شمش طلایی که در خزانه است (و امکان بازدید از آن نیز فراهم می‌باشد) اوراقی منتشر شود. با این حال، به دلیل شرایط کشور و صیانت از ذخایر ملی، ترجیح آن است که تحویل فیزیکی حداقل گردد. این ابزار هم برای کنترل انتظارات تورمی و هم برای حمایت از سیاست‌های پولی (که بر بازار ارز تأثیرگذار است) طراحی شده است. دلیل ورود بانک مرکزی به حوزه ارزی، مدیریت بازار ارز است؛ به ویژه در نیمه دوم سال که با افزایش نقدینگی و نوسانات ارزی مواجه خواهیم بود. بنابراین، ابزارهای متنوعی طراحی می‌کنیم که یکی از آنها (همان‌گونه که جناب دکتر میثمی اشاره کردند و سابقه‌دار نیز هست) اوراق مبتنی بر طلا است. بحث این است که از چه عبارتی استفاده کنیم تا تحویل فیزیکی حداقل شود.

الگوی پیشنهادی مبتنی بر بیع نقدی است؛ یعنی کل وجه مربوط به طلای فروخته شده از مشتریان دریافت می‌گردد. همچنین هر چند برای تحویل طلا سررسید وجود دارد (مثلاً سه ماه آینده)، اما این معامله سلف محسوب نمی‌شود، بلکه بیع نقدی است. همچنین، خیار شرطی در قرارداد گنجانده شده که به موجب ماده (۱۴) پیش نویس، بانک مرکزی حق فسخ یک‌طرفه دارد و در صورت فسخ قرارداد، تفاوت بین قیمت خرید و قیمت روز طلا را به عنوان مابه‌التفاوت (خسارت) به مشتری پرداخت می‌کند. این مکانیزم اطمینان خاطر به خریداران طلا می‌دهد تا بدون نگرانی از نوسانات، از مابه‌التفاوت بهره‌مند شوند؛ حتی اگر قصد تحویل فیزیکی و فروش در بازار را داشته باشند.

مصباحی‌مقدم: لطفاً توضیح دهید که این خسارت چه خسارتی است که قرار است جبران شود؟

لامعی: منظور خسارت ناشی از فسخ قرارداد توسط بانک مرکزی است.

مصباحی‌مقدم: ضرورت دارد در رابطه با شرعی بودن این خسارت دقت لازم صورت پذیرد.

رضایی: افرادی که می‌خواهند ارزش پول‌شان حفظ شود، از این ابزار استقبال خواهد کرد؛ اما کسانی که به طلای فیزیکی نیاز دارند (مانند کسی که برای پرداخت مهریه سکه نیاز دارد) ممکن است به آن ابزار علاقه‌مند نباشند، زیرا گواهی جایگزین فیزیک طلا نمی‌گردد. حال سؤال آن است آیا در طول دوره مثلاً سه‌ماهه، امکان فروش اوراق در بازار وجود دارد؟

لامعی: در این مدل امکانی فراهم کرده‌ایم، اما بازار ثانویه مانند بورس، به صورت سیستمی نیست. یعنی سامانه‌ای با طرفیت بانک مرکزی طراحی شده که به آن «بازار دوطرفه» می‌گوییم؛ در این بازار، طرف خرید و بازخرید مستقیماً بانک مرکزی است.

رضایی: بانک مرکزی اوراق را به قیمت روز بازخرید می‌کند، هر چند در متن ذکر شده که علاوه بر قیمت انتشار، مبلغی به عنوان جبران خسارت پرداخت می‌شود.

مصباحی‌مقدم: مردم تمایل دارند ارزش پول خود را حفظ کنند و برای جلوگیری از سرقت، دارایی خود را به صورت امانت نزد بانک مرکزی می‌گذارند. بانک مرکزی می‌خواهد روشی به کار گیرد که تحویل فیزیکی طلا حداقل باشد و این روش را «بازخرید به قیمت روز» نامیده است.

رضایی: بهتر است این موضوع تحویل فیزیک طلا به صراحت بیان شود؛ مثلاً بنده ممکن است ده روز قبل از سررسید اطلاع دهم که آماده تحویل گرفتن هستم یا خیر. در غیر این صورت، این نوع معامله صرفاً به تسویه نقدی منجر شده و ممکن است بیع صوری باشد که مشکلاتی ایجاد می‌کند.

سعدی: در اینجا چند ملاحظه قابل طرح است؛ نخست، بحث غیرفقهی یعنی صلاحیت حقوقی بانک مرکزی برای انتشار اوراق بهادار. یعنی آیا بانک مرکزی به لحاظ قانونی مجاز به انتشار اوراق است؟ به ویژه اگر بخواهد بازار اولیه و ثانویه ایجاد کند؟ این ملاحظه‌ای است، اما ملاحظه جدی فقهی نیز وجود دارد.

همکاران بانک مرکزی در گزارش‌های خود جملاتی به کار بردند که به بیع صوری اشاره دارد. البته صوری بودن دو مصداق دارد؛ اول، عدم اراده جدی برای تحقق مبیع که انشاء صوری محسوب می‌شود. دوم، انتشار برگه اوراق بدون وجود واقعی کالا. در طراحی عقد، از ابتدا تا انتها، بانک مرکزی سیاست حداقل تحویل فیزیکی را دنبال می‌کند و با شرط خیار فسخ ۱۰ روزه پیش از سررسید، قصد اعمال فسخ را دارد تا از تحویل فیزیکی جلوگیری گردد. یعنی از ابتدا، تمام نشانه‌ها حاکی از آن است که قصد تحویل فیزیکی وجود ندارد. لازم است توجه شود که در عقد بیع، تملیک مالکیت صورت می‌گیرد، اما نمی‌توان حق تحویل و تحول را از مالک سلب کرد؛ این امر معامله را صوری می‌سازد، مانند فروش خانه‌ای که هرگز تحویل داده نشود. حتی ۱۰ روز قبل از موعد تحویل، شرط خیار فسخ قرار شده و اعلام می‌گردد که احتمال فسخ وجود

دارد. شرط بعدی این است که حتی اگر کسی بخواهد تحویل فیزیکی بگیرد، شرایطی مانند خرید حداقل یک کیلو شمش گذاشته شده است. چند مشتری عملاً قادر به تحقق این شرط می‌باشند؟ لذا شبهه صوری بودن جدی است. به عبارت دیگر، ورقه طلا صادر می‌شود در حالی که قصد تحویل طلا وجود ندارد.

ابوالحسنی: لازم است توجه شود که اساساً بانک مرکزی به دنبال سود نیست، بلکه هدف مدیریت نقدینگی و سیاست‌های پولی است. حال سوال آن است که آیا راه شرعی وجود دارد که پول مردم را به قیمت روز پرداخت کنیم؟ یعنی انگیزه مشتریان را به گونه‌ای تنظیم نماییم که اشخاص تمایلی به تحویل فیزیکی نداشته باشند. به نظر می‌رسد شمش طلا به دلیل نقدشوندگی مناسب و عدم حباب قیمتی، گزینه‌ای بهینه برای فروش و حفظ ارزش ذخایر است.

مصباحی‌مقدم: جهت تضمین شرعی بودن این اوراق باید امکان تحویل وجود داشته باشد.

ابوالحسنی: باید بررسی کنیم آیا می‌توان به مردم اعلام کرد که پول خود را به ما بدهید، ما برایتان طلا می‌خریم؟ اما نمی‌توانیم زمان دقیق خرید را مشخص کنیم.

مصباحی‌مقدم: نظر بنده این است که فروش طلا به صورت سلف انجام شود؛ یعنی بانک مرکزی از الان برای سه ماه، شش ماه یا نه ماه آینده طلا را به صورت سلف بفروشد و شرط کند که در تاریخ سررسید، امکان تحویل فراهم است.

لامعی: پیشنهاد می‌کنم در زمان تحویل، کارمزد یا حق الوکاله‌ای بین ۳ تا ۵ درصد در نظر گرفته شود. از نظر فقهی، ماهیت این کارمزد ایرادی ندارد؟ همچنین، تحویل حتماً باید به صورت شمش یک کیلو باشد و کمتر از آن به لحاظ فنی امکان پذیر نیست.

مصباحی‌مقدم: در کمیته فقهی بورس بحثی در مورد فروش محموله‌های نفت داشتیم که خریداران خرد آن را می‌خرند، ولی تحویل محموله باید به طور کامل و یکجا (عمده) انجام شود؛ مثلاً برای تحویل کشتی، باید مقدماتی فراهم شود تا بتوانند تحویل فیزیکی بگیرند. این رویه در دنیا متداول است که تحویل محموله‌های بزرگ به صورت کلان و درشت انجام می‌شود و تحویل خرد ممکن است انجام نشود. اگر شرایط فراهم شود، خریدار می‌تواند تحویل بگیرد. این موضوع مورد استفتاء هم قرار گرفته و اشکال شرعی ندارد. لذا تعیین حداقل وزن فنی برای تحویل فیزیکی طلا، اشکال فقهی ندارد.

سعدی: اگر مصوبه شورای فقهی بورس را مبنا قرار دهیم، این اوراق قابل اجرا است.

رضایی: از ابتدا بر این اساس طراحی شده که خریداران کوچک با یکدیگر ترکیب شوند و به صورت گروهی برای تحویل به بخش فروش مراجعه کنند. بدین ترتیب، بخش سرمایه‌گذاری از تحویل فیزیکی جدا می‌شود. شمش‌های موجود یک کیلویی هستند و قابلیت تفکیک به گرم را ندارند.

بنابی: به نظر می‌رسد کاری که در حال حاضر انجام می‌دهید، جمع‌آوری پول برای کنترل تورم توسط بانک مرکزی است؛ به گونه‌ای که پولی که در زمان جنگ و شرایط مشابه توزیع شده، حداقل برای ۶ ماه تا یک سال در اختیار بانک مرکزی قرار گیرد. در حالی که بهتر است بجای مسدود سازی نقدینگی آن را به سمت تولید هدایت کنیم.

ابوالحسنی: برای جلوگیری از آسیب به تولید در دو سال گذشته چهار تا پنج ابزار مالی کنار سیاست کنترل نقدینگی طراحی کردیم که یکی از مهم‌ترین آنها اوراق گام است. این فرآیند به گونه‌ای طراحی شده که مثلاً به جای اینکه چهار واحد تولیدی تسهیلات نقد بگیرند و نقدینگی مضاعف ایجاد شود، از طریق اوراق گام به شکل زنجیره‌ای جریان مالی بین شرکت‌ها تسهیل می‌شود. این اوراق گواهی، در واقع اعتبار مولد هستند که بانک مرکزی و شبکه بانکی از آن پشتیبانی کرده و به واحدهای تولیدی کمک می‌کنند.

مصباحی مقدم: آقای میثمی لطفاً متن پیشنهادی را قرائت کنید.

میثمی: الگوی پیشنهادی بر مبنای وکالت بانک مرکزی است بدین صورت که بانک مرکزی شمش طلا را به صورت بیع نقد به مشتری می‌فروشد و وکالتی برای فروش آن در سررسید به قیمت روز، از مشتری اخذ می‌نماید. بانک مرکزی از طریق انتشار اوراق، فروش طلا را انجام می‌دهد و وکیل خریداران اوراق برای خرید و نگهداری طلا تا سررسید محسوب می‌شود.

در سررسید، خریدار اوراق دو گزینه دارد:

(الف) دریافت فیزیکی طلا (همراه با پرداخت حق‌الوکاله و حق‌الحفاظه بانک مرکزی)

(ب) تسویه نقدی (همراه با تخفیف حق‌الوکاله و حق‌الحفاظه به خریدار)

مصباحی مقدم: لطفاً متن پیشنهادی را برای اعضای شورای فقهی و کارگروه قم ارسال فرمایید.

ختم جلسه با ذکر صلوات بر محمد و آل محمد.